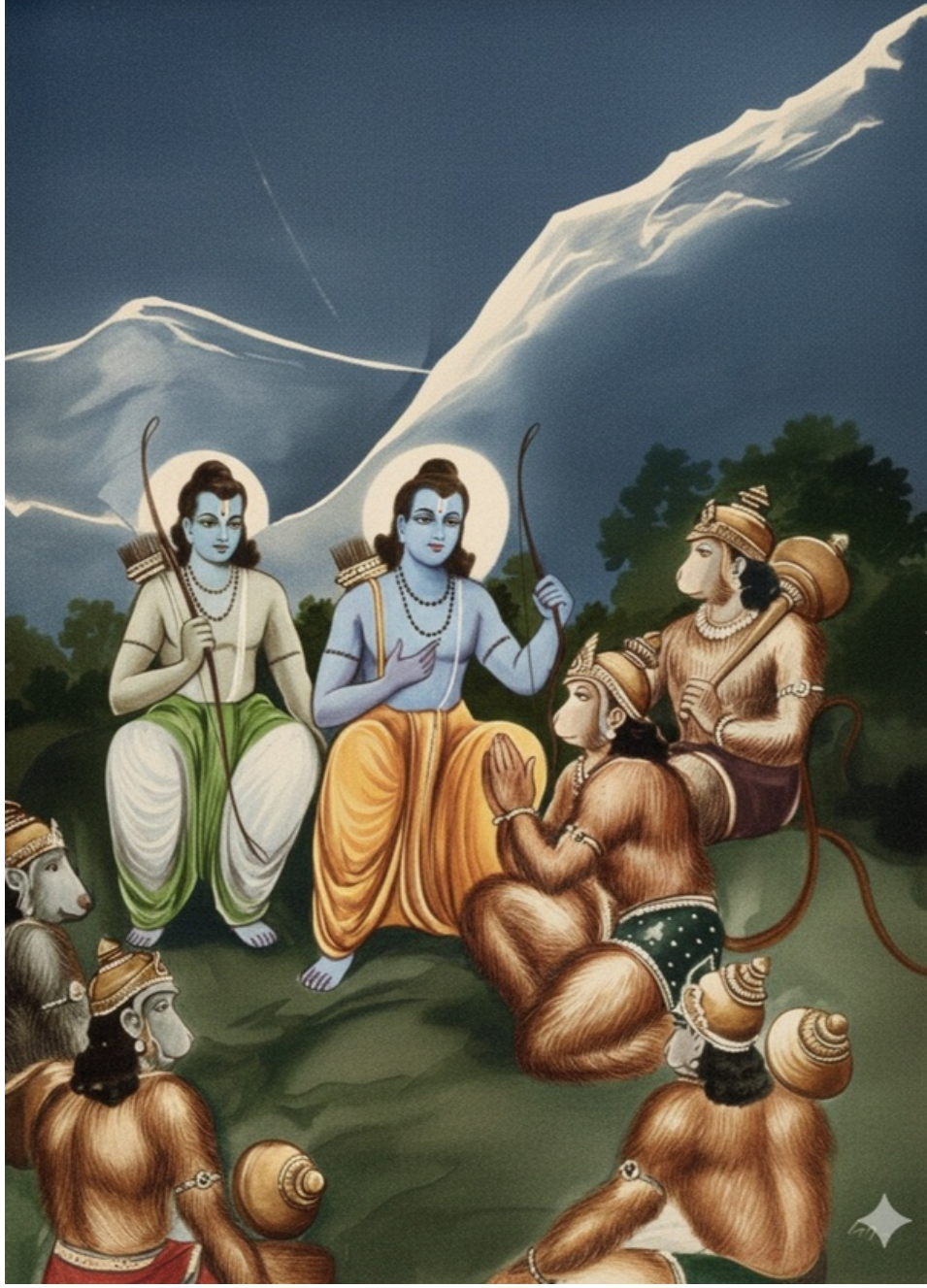

नारद पंचरात्रान्तर्गत शिवसंहितायां
लक्ष्मणगिरी महात्म्यम्

नारद उवाच:-

अथातः संप्रवक्ष्यामि महात्म्यं परमद्भुतम्।

लक्ष्मणस्यगिरेर्दिव्यं वरुणस्य महात्मनः ।।

कुंदनामाशिवगणो धर्मकर्मरतस्सदा।

शिवसेवा परो नित्यं महदैश्वर्यं संयुतः ।।

एकदा सौशिवगणो वनं पुष्पाय संययौ।

अष्टावक्रमुनेः पार्श्वमृगमेकं जघानह ।।

दृष्टुं मुनिवरस्तत्रचुकोपक्रोधसंकुलः ।

पिशाच त्वं वज्रं शीघ्रं तेन शप्तः प्रतापिना ।।

पिशाच त्वं गतशीघ्रं जगाम विपिनं महत्।

अमन्वैकल्यतायुक्तोयूक्तोमहद्गिरिवनं सरित्।

तेन दृष्टो गिरीन्द्रो सौ वांधवोति प्रभावतः ।।

तस्य मुक्तो महाशापो जगाया स्वमृहं ततः ।

सर्वान् शिवगणान् नत्वा प्रणम्य शंकरंशिवां ।।

संपृष्टो हृष्टयादेव्या कुत्रमुक्तो सिशापतः ।

नत्वा तां गिरिजा कुंद संस्तुत्योवाच सादरं । ।
वरुणचलस्य शैनिमुक्तोहं मुनिशापतः ।
श्रुत्वा श्रीशंकरंदेवं नत्वो वाच शुभानना । ।
देवकुत्रास्ति ये ना सौ वांधवेनातिशूद्रितः ।
मुनीन्द्र स्वयं महत्कोपान्मुक्तो यस्य प्रभावतः । ।
देवो वा मानुषो वापि गिरिस्मपेणव वर्तते ।
अत्यद्भुतं महापुण्यं दर्शनं यस्य दृश्यते । ।
देवो वा तनन्नकोप्यस्ति किं तीर्थं तत्समासतः ।
वदस्वसु महाभाग शर्व सर्वज्ञ सर्वग । ।
संपृष्टो हि यदा देव्या शंकरो मुनिसत्तमाः ।
वचसा प्रीणयं देवीमुवाच वदतां वरः । ।
शृणु देवि महापुण्यं पवित्रं पापनाशनं ।
माहात्म्य गिरिवर्यस्य लक्ष्मणस्य च धीमतः । ।
पुरासीद्राक्षस श्रेष्ठो रावणोनाम विश्रुतः ।
तेन सर्वजितंलोकं स देवासुरमानुषं । ।
एकदाविचरन् लोकान् जगामवैह्वंपदं ।

तन्नासीद्विह्नुनादेवियुद्धं तस्य शरच्छतं । ।
गदयातादितो रक्षघकृतणक्षुरनेमिना ।
पुनः पुनः चकृतणताडयन्नमृतो यदा । ।
न श्रान्तोतिदुराप्यर्षो रावणो लोक रावणः ।
तथापि शंकितोविह्नुर्ब्रह्मोवाच हरिं प्रति । ।
सर्वदेव वलासोयं वरदानेन गर्वितः ।
नमरिष्यति देवेश मृत्यु यस्य रघुत्तमात् । ।
त्यक्तो ब्रह्मणाविष्णुस्तत्रैवांतर्धीयत ।
पुनर्ब्रह्मा रघुश्रेष्ठं संपुज्यस्तु संस्तवैः । ।
ब्राह्मणा स्मरणाद् रामो ब्रह्मांतिकमुपागतः ।
वरं ब्रूहि प्रदास्यामि स्वेच्छया देवसत्तम । ।
रावणं जहि दुर्द्धषं सर्वलोक तापनं ।
इत्युक्तो ब्रह्मणा रामस्तस्मै प्रादाद्वरं महत् । ।
विधे प्रार्थनया रामो जातः सागोमनोःकुले ।
सेवनायास्य सं जाता देवासर्वे सशक्तिकाः । ।
वैकुण्ठेशस्तु भरतो क्षीराब्धीशश्च लक्ष्मणः ।

शत्रुघ्नस्तु स्वयं भुमा रामसेवार्थं संगतः । ।
अयोध्यायां तु ये जाताः सर्वे ते विष्णुरूपकाः ।
सेवांकुर्वति नित्यं हि राघवस्य माहात्मनः । ।
समाप्य सर्वं कर्मणि वधंकृत्वा तु रक्षसां ।
राज्यां चकार धर्मेण महाराजो रघुत्तमः । ।
तत्रैकदा विप्ररूपो जगत्संहारकारकः ।
कालोभ्यगान् महादेवि रामं प्रतिशतो ब्रवीत् । ।
प्रतिज्ञां कुरु काकुत्स्थयोस्मिन् मंत्रे गमिष्यति ।
सतेवध्यो भवेद् रामा श्रुत्वा सौमित्रिरत्नवीत् । ।
द्वारितिष्टात्र सौमित्रेन कोकोप्पायान्मन्दतिके ।
मंत्रं कालेममायाच्चेत्सव ध्यामे न संशयः । ।
प्रतिश्रुत्यं गतो मंत्रतंत्रकोह्यन्वगाद्विजः ।
रामः कुत्रास्ति सौमित्रे दर्शया सुक्षुधार्दितः । ।
नोच्चेत्वां नाशयिष्यमि पुत्रबलवांधवं ।
विदितः पुजीतोप्य वनं तुष्टो द्विजसत्तमः । ।
क्षणं प्रतिपक्ष विप्रर्षेण श्रुतं तेन तद्वचः ।

सर्ववंश क्षयं चिंत्य स्वयं तत्राजगाम ह । ।
रामोप्यागत्यतं पुत्र लक्ष्मणं नो निरीक्षते ।
रामं प्रोवाच सौमित्रि जहिमांराज सत्तम । ।
सत्य प्रतिज्ञं तच्छ्रुत्वानिर्गच्छासुगहाद्वनं ।
समं त्यक्तस्तु सौमित्रिर्ब्रह्मकुंड निमज्ज्य च । ।
त्यजेद्राज तनुं तत्र स्वरूपं गतस्तदा ।
संक्षुब्धचित्तोदंष्टीतद् राम लीलां मनोहरां । ।
सुमुत्सुकोमुनि तत्र आदर्श गौतमं प्रभुः ।
तस्मैप प्रच्छ यत्राहं स्थित्वा पश्ये रघुत्तमं । ।
दिव्यं मनोहरं पुण्यं स्थानों पापहरं वद ।
श्रुत्वोवाच मुनीशस्तु सौमित्रेवांधवं ब्रज । ।
पुण्यो मनोहरः साक्षाद् वरुणो गिरिरूपकः ।
मुनिं नत्वा रघुश्रेष्ठो वचनों चेदमब्रवीत् । ।
दिगीशो वरुणोदेवः कुतोयं गिरिरूपकः ।
माहात्म्यं तस्य चोत्पत्तिं विस्तराद् वदमे प्रभो । ।
शृणु वत्स प्रवक्ष्यामि पुरा ब्रह्मा स्वपुत्रकैः ।

देवैः परिव्रतोयज्ञं पुष्करै चारभद्विभुः । ।
सरस्वती च सावित्री गायत्री ब्रह्मणाः स्त्रियः ।
सरस्वती च सावित्री सरज्वांस्नातुमागता । ।
यज्ञ दीक्षा मुहूर्तं संप्राप्तं द्विजसत्तमाः ।
ज्ञात्वा तत्रास्ति गायत्री तयायज्ञं समारभत् । ।
किञ्चित् काले सायातादृष्टू तांत्रोधमूर्छिता ।
कनीयसीयंमेदूवाय या यज्ञं समारभत् ।
अवमान्य च मां ज्येष्टां यक्तायद्वि परंपरा । ।
अतो जलं त्वं शैलत्वं रात सर्वेविवेकिनः ।
तयाशप्ता द्विजातानदिसिलात्मकाः । ।
सरस्वत्यी च सावित्री शप्त्वादेवान् सशक्तिकान् ।
सावित्र्यपि च गायत्र्या शप्तान्तर्धानं तां गता । ।
तेषां सशक्ति को देवोजलोशोरिगितां गतः ।
विध्यनाभि समुद्भूतो जलेशो वांधवाचलः । ।
वांधवीति समाख्याता जलेशस्त्री पतिव्रता ।
तस्य संसेवनार्थापस्यादोदाब्धिः समागतः । ।

तस्य पदतलं सूवेत्सर्वपादोगर्शैर्वतः ।
मणिकुटगिरिस्तस्य पार्श्वे प्राप्तोब्धिकेन्तिके ।
भद्रकूटो देवकूटो महेन्द्रो मंदरो गिरिः ।
संवर्त कोलक्षिमकूटो जयकुटोतिधर्मकूटकः ।
यज्ञकुटो महाकुटसेवंते वरुणं मुहः । ।
विष्णुर्वराहो मत्स्यश्च कुर्मो नृहरिरेवच ।
भार्गवो वामनो देत्यवर्या देवगणस्सदा । ।
शिवस्या शक्ति कास्तीर्था नदानद्यश्च सागराः ।
तस्य वाह्यांतरे प्राप्ता जंगमाजंगमामया । ।
अत्रि पुत्रोतितेजस्वी चंद्र स्वतंत्र महातपः ।
बहुवर्ष सहश्रंतु तत्रोप्सित वरं लभेत् ।
बाधवेत्रित्रिसुतश्चन्द्रो राजसूर्यं महाऋतुं ।
चक्रेदेवगणौसार्द्धं द्विजेश त्वं तथा लभेत् । ।
तुष्टन्देवगणान् दृष्ट्वा चंद्रो नम्यत्यवाचतान् ।
अत्रदेवगणस्सर्वे सदा तिष्ठत स्वांशकैः । ।
तस्मै दधुर्वरं सर्वे स्थातव्यं स्माभिरत्रवौ ।

वरदान त्वं देवदेवा जम्भुस्यं स्वंपरं पदं । ।
तावत् प्रभृति देवेन्द्र आ वाले संति सर्वदा ।
तत्र वेत्रवती गंगा वाधवस्योदरे वसत् । ।
स्नात्वा स्याद्धोदधौ देवो कुल्यां ब्रह्मसरोवरे ।
गिरेः प्रदक्षिणं कुर्याद् रात्रि विष्णोः परं पदं । ।
पुराण विप्रगणो राजन् मत्सरोद्देव कोपतः ।
गोहत्याम् अपि स लिप्ता स मिथ्यावादेनतैरहं । ।
हत्यामुत्यै कोटिलिंगपुजनं पार्थिवं द्विजैः ।
शतं प्रदक्षिणं भूमेततस्ते शुद्धितां द्विज । ।
महच्छोक तरः शंभुपूजांकुर्यामिहंतदा ।
तुष्टः शंभुहवाचदं सर्वहत्या विनाशनं । ।
वरुणाद्रिस्ततो विप्र ताहि तस्य प्रदक्षिणं ।
कृत्वा स्नात्वाथ दृष्टातं मुक्तो हत्याशतैर्विभो । ।
गत्वाहं तस्य स्पर्शान् मुक्तोहत्याबलेन च ।
अतो गच्छ माहाभाग शैलेन्द्र वाधवाचले । ।
चित्रकुटगिरेर्याम्ये योजन द्वादशांतरे ।

प्राप्तौ गिरिवर स्वतंत्र गिरेः पूर्वेनदोत्तमः ।
त्रिगव्युत्पत्यंतरेणस्ति पश्चिमे योजन द्वये । ।
जरत्काराश्रमं पुण्यं दृष्ट्वा शांति हरेः पदं ।
सौमित्रे तत्र संस्थित्वा राम लीलां मनोहरां । ।
अयोध्यां शत्रु दृष्ट्वा सदास्यान् मुदितोभटशं ।
श्रुत्वेरितं मुनेर्वाव्यं नत्वा तं मुनिसत्तमं ।
तमज्ञाप्य ययौ श्रीमान् सौमित्रिर्वाधवाचलं । ।
देवि तत्र जगामासौतुर्णं वरोत्तमं ।
दृष्ट्या संपुजया मासगिरिं कृत्वा प्रदक्षिणा । ।
आरुहो गिरेर्मुहि ददर्श भुतलं महत् ।
सर्वभुवलयंदृष्ट्वा महन्मोदमना भवत् । ।
सारधप्रश्रवं दृष्ट्या पीत्वा तोयं मनोहरं ।
रामयज्ञास्य चरणं पश्यन् स मम यो भवत् । ।
मत्स्यकुर्मादिकान् नत्वा स्नात्वा सर्वावटेषु च ।
उतीर्यास्यांतरे दिव्यं स्थानं दृष्टू अति हर्षितः । ।
तस्थौ तत्र रघुश्रेष्ठं ध्यायन् सीतां शुभाननां ।

ववाहेशमुखीदूवीशे प्राप्ता मनोहरा । ।
वेत्रवत्याः शोणभद्र संगमे स्नान मात्रतः ।
देवि वेदमयो भुयान्नात्र कार्य विचारणा । ।
एकला देवि सौमित्रि प्रदोषेस सखंप्रभु ।
शत्रुघ्न भरतं सर्वं वलवाहादि संयुतं । ।
पुर धांधो पवनकंदृष्टं गच्छन् ददर्शह ।
तन् माधुर्यमयीं लीलां पश्यन् तन्मयतामियात् । ।
रामांतिक सुखों स्मृत्वारुरोदशोक संकुलं ।
सौमित्रिरोदितं श्रुत्वा शैलोपिद्रवितोभृशं । ।
यत्र यत्र दिशा पश्य तत्रतेत्यंत कोमलाः ।
अभवन् शैलजेतत्र निवसन् शांति सद्गतिं । ।
गत्वा श्रीवांधवगिरि नत्वा देवान् जनादिनान् ।
देवावटेषु संस्मात्वावेत्रवत्य स्पृशेज्जलं । ।
दृष्टू क्षीराब्धिपं वीरं लक्ष्मणं रामवल्लभं ।
मुक्तास्वर्ग सुखंपूर्ण विष्णु सायुज्य तांवृजेत । ।
पुज्येल्लक्ष्मणं मस्तु वेत्रवत्यां पितृदृन्यजेत् ।

स गच्छेत् परमं स्थानं यं त्वां निवर्तते । ।
शिखरेवरूपाद्रौ चेच्छाद् कुर्याच्च साधवे ।
चतुर्वर्गफलं तस्य भवेन्नात्र विचारणा । ।
चंद्रस्य राजसुयाम्नौ कुर्याच्छादं समाहितः ।
एकोत्तरशत कुलं रात्रि विष्णोः परं पदं । ।
गोहत्या ब्रह्महत्या च सुरापो गुरुतल्पकः ।
चौरो वा मित्रघातो वारिणाम्नहस्तथैव च । ।
सर्वैः प्रमुच्यते पापैर्दृष्ट्वा श्रीलक्ष्मणं शुभं ।
पुजनं कुरुते यास्तु नियमेक्ष्मीरशायिनः । ।
तस्य ऐश्वर्यं सदा नित्यं विजयनं मंगलं शुभं ।
नारायणो महाविष्णुर्लक्ष्मणो रामवत्त्वभः । ।
तस्य स्मरणाद् देवि मंगलानि पदे पदे ।
नाशुभं विद्यते तस्य दृष्ट्वा वांधवशायिनं । ।
कारुण्याक्षेणयं वीरो लक्ष्मणो देवि पश्यति ।
किञ्चिन्न दुर्लभतरं तस्य पश्यामि भामिनि । ।
वांधवस्यांतरे देवि सदा तिष्ठन्ति देवताः ।

तस्य पुजनमात्रेण पुजितास्युर्न संशयः । ।
वैशाखस्यासि ते पक्षे सप्तम्यां वांधवाचले ।
पूजयेल्लक्ष्मणं देवं समुक्तो शास्त्र संशयः । ।
वामभागे स्थिता तस्य वांधवी वरुणप्रिया ।
तपस्या संस्पर्शनाद् देवि कोपि दुःखभाम्नरः । ।
विध्याघलो दरोज्जातो भुमि केतुरि वोच्छितः ।
तत्र स्थित्वा सुरासर्वे भुमिं पश्यन्ति सर्वतः । ।
अगस्त्य याचनात् किञ्चिद् गिरिः कुर्यादधोमुखं ।
पञ्चाशद्योजनोच्छ्रयो वांधवो नाम पर्वतः । ।
कलौ सुमांशले प्राप्तेघ्रवनौपवनामयाः ।
वांधवस्यांतिके धर्मो ब्राह्मणः संति पार्वती । ।
शृणु वंशा महादेवि श्रुद्ध धर्मासनातनाः ।
वाद्धवस्योत्तर शानेकलौ प्राप्ता न संशयः । ।
भाभ्य श्रुत्पञ्चम्यां अगस्त्यो भगवानृषिः ।
स्नात्वाक्षवेत्रव जीतो ये पुजयेल्लक्ष्मणं सदा । ।
तद्दिने स्नानमात्रेण नरोनारायणो भवत् ।

ये ये गिरिवरास्तत्र वांधवांतिक वासिनः । ।
तेषां संपुजनाद् देवि कामनामाप्नुयान् नरः ।
कार्तिकस्यासितेपक्षे नवम्यां सनकादयः । ।
आगच्छन्ति महाभागाः सौमित्रेर्दर्शनाय च ।
तद् दिनेश दर्शनार्थं देवि नमूयस्तनयो भवेत् । ।
नियमं कुरुते देवि लक्ष्मणस्यांतिके महत् ।
तस्य सिद्धिर्भवूच्छीघ्रं लक्ष्मणस्य प्रसादतः । ।
पूजनं जप यज्ञं चस्तवयज्ञंतपोमयं ।
दानयज्ञं च यः कुर्यात् तस्य सिद्धिः पदे पदे । ।
ब्रह्महत्वाचितो यस्तु गोहत्यात्वित विग्रहः ।
दर्शनालक्ष्मणस्यासु हत्यामुक्तीति पुण्यभाक् । ।
आरोहणं ये कुर्वन्ति गिरेर्मद्भिह्यतंद्रिताः ।
पदे पदे श्वमेधस्य कोटि फलं लभेत् । ।
महापुण्यं तमाभूमिर्महापाप नाशिनी ।
यत्रास्ते भगवान् विष्णुः सौमित्री रामवल्लभः । ।
सूर्यचन्द्रादयस्तत्र ग्रहास्तस्यो दराश्रिताः ।

दिवपाला लोकपालाश्च वांधवाचल कुक्षिगाः । ।
ब्रह्माविष्णुशिवोदुर्गागणेशो लोकमातरः ।
तस्यमुद्दिधु स्थिरता नित्या तीर्थावेदो दराश्रिताः । ।
वेदमंत्रास्तथा सिद्धा यंत्रमंत्रमयीकृतया ।
तस्य तोये स्थिता नित्या वनानिधनानि पार्श्ववर्तिनः । ।
नास्ति वांधवतः पुण्यं नास्ति वांधवतः परः ।
नास्ति वांधवतो देवि पवित्रं पापनाशनं । ।
साक्षाद् देवम् यो देवि वेद मंत्र क्रियामयाः ।
तीर्थाश्रममयो देवि देवतानाम यो गिरिः । ।
लक्ष्मण स्मरणात् पापं प्रलयं यात्यसंशयं ।
क्रिया सिद्धति तस्या श्रुदुसाध्या दैवतैरपि । ।
ईषत् कटाक्षमात्रेण लक्ष्मणस्य महेश्वरि ।
संदग्धाब्धिर्दधौ तस्मै रामाय मार्गमुत्तमं । ।
तस्य पुजनमात्रेण किञ्चिन् नास्ति इह दुर्लभं ।
लक्ष्मण स्मरणेन वतुष्टास्युः सर्वदेवताः । ।
ज्येष्ठेमासेह्यमायां चेत्पूजयेद् वांधवाचलं ।

सर्वैश्वर्यं भवत्तस्य मंगलानि निरंतरं । ।
पुजाविधिं शृणुष्वग्निगिरिदेवि वदामि ते ।
गिरेः दिशाधीशानाम्नि पुर्वान्तरे शिव । ।
आम्नेया दिग्भजान् सर्वान् याम्येमातृगणान् गिरेः ।
अम्नियाम्यांतरे दुर्गानैर्अभत्येम्नह मंडल । ।
नैर्अभत्य याम्य मध्येतु गणेशं सिद्धि संयुतं ।
पश्चिमेलोकपालांश्च शेषेनैर्ऋत्य वारुणे । ।
वायव्येसव दैवाश्च वायुवारुणके हरं । ।
उत्तरे पंचदेवाश्च मुनीनुत्तरवायुके ।
शैलांस्तीर्थान्निदी रसर्वा ईशाने वांधवस्य च ।
वेदमंत्रादिकान् सर्वान् ईश सौम्यांतरेर्चयत । ।
ईशान पुर्वान्तरे देवं गिरीशं वांधवाचलं ।
पत्रपुष्पां कुरैर्धूप दीप नैवद्यकैर्जलैः । ।
ध्वजा पताकाभिः पुज्य प्रार्थनां कारयेत् पुनः ।
गिरींद्र सर्वलोकेश सर्वप्राण प्रपालकः । ।
सर्वेषां प्राणरूपोसि वांधवाय नमोस्तुते ।

संपुज्यराज्यं पश्चा लक्ष्मणं शक्ति संतुलन । ।

भक्ष्यभोज्यैस्तथालेह्यै शोष्यैर्दिव्यावरैः शुभे ।

पुज्यद् गणनाथं च पश्चाद्विप्रान् सुभोजयेत् । ।

प्रक्षिणादि प्रदातव्याविप्रादिभ्यो यथिर्हतः ।

एवं यः पूजयेद् देवि तस्य पूर्णमनोरथं । ।

यद्याच्चितयते रातत्ततूर्णमवाप्नुयात् ।

विजयं विजयं भूतिर्मंगलं मंगलं सुखं । ।

गिरेसस्मरणाद् देवि सर्वासुखमयादिशः ।

तद्राज्ञांमंडलं देशेराष्ट्रे तेषां परेषु च । ।

वनेषु पलने नद्यां गिरौन् दृणां सुमंगलं ।

वंशवृद्धि रसुखं धान्यो सर्वेन श्रय्यधनादिकं । ।

इह रोके सुखंभूक्तांप्रजास्तस्याति निर्भयाः ।

यास्यंति परमं स्थानं यं गत्वान निवर्तते । ।

इति नारद पंचरात्रान्तर्गत शिवसंहितायाम् भुगोलवर्णने शिव-
पार्वती संवादे वांधवामहात्म्ये सप्तासीतितमोध्यायः ।

श्रीपार्वत्युवाच:-

श्रुतं महात्म्यंमतुलं वांधवस्य महेश्वर।

तत्रस्थ लक्ष्मणस्याधसेतिहास अर्चनं वद।।

शिव उवाच:-

शृणु देवि कथां पुण्यं पुजामाहात्म्य संयुतं।

वक्ष्यामि तत्त्वत्मे देवि सर्वसौभाग्यदायकां।।

कश्चित् कास्यां द्विजोवात्सीन् महातेजाति धार्मिकः।

क्रियाकांड विशेषज्ञः देवता तिथि पुजकः।।

सुधर्म इति विख्यातो लोकापुज्योति सीलवान्।

तस्याष्टे पुत्र का जाता धार्मिकाः शीलसंयुताः।।

महाविद्यान्वितास्तेतु शप्ताप्रर्शिनाशुभे।

कुक्कुटेन प्रनष्टास्ते दैवयोगे न भामिनि।।

कुक्कुटों भुमि भागेतु गंगातीरे धनुस्त्रयं।

खनित्वातस्यचद्वारंपिधायतपसि स्थितः।

बहुकाल गतं तत्र विप्रेतपसि संस्थिते।।

खनेयुर्वि प्रकास्तऽत्र तस्यांगेशल्य भेदितः।

बहु सुश्रावरुधिरं दृष्टाविप्रसुतान् स्थितान् । ।
तपस्या भस्म सात्कुर्यात् पुत्रहीनो द्विजो भवत ।
महादुखेन संतप्तोवभ्रम सकलं जगता ।
एकदावनमध्ये सौद दर्शन पर्वतं मुनिं । ।
प्रणम्य तेन संपृष्टो दुःखितोसिकुतो द्विज ।
सुधर्मस्ततु तदाश्रुत्वा पर्वतस्य सुभाषितं । ।
करता मासवृत्तातं दुखं तस्मैन्येवेदयत् ।
श्रुत्वावाप्स सुधर्मस्य पर्वतो वा कामब्रवीत् । ।
त्वं गच्छ वांधव विप्र तंत्र रामानुजप्रभुं । ।
पुजयासु प्रदद्योते पुत्रान् धर्मार्थं संयुतान् ।
कुत्रास्ति पर्वतश्रेष्ठो लक्ष्मणोस्ति कुतो मुने । ।
तस्य पुजाविधानं मे सांग वद महामुने ।
सुधर्म वचनं श्रुत्वापर्वतोवाक्यमब्रवीत् । ।
शृणु विप्र प्रवरंस्त्वहिकास्यानै*त्यदेशके ।
विशद्योजनमानेन लक्ष्मणस्याचलो द्विज । ।
पुयागस्य तथा याम्येनै* त्यस्यान्तरेगिरिः ।

षोडशयोजनांतपुरेवायाः शुभुकोनके । ।
नवयोजनमानेनशोणस्य पश्चिमे तटे ।
त्रिगव्युत्यंतरे ब्रह्मन् वाधवो नाम पर्वतः । ।
स एव वरुणः साक्षाच्छतपा पर्वतरूपधृक् ।
तत्रास्ते लक्ष्मणे रामवल्लभो विष्णुरुपधृक् । ।
सखीकोटिशतैर्युक्ताचोर्मिला तं प्रपुजयेत् ।
तस्याश्चार्थं राजवेशं वाधवोदरके प्रभुः धृत्वा विहारमगम सदा
सखिराणैर्द्विज । ।
तत्र गच्छ रघुश्रेष्ठं वांधवैः शक्तिभिरसह ।
पुजयस्व महाभागं तूर्णं तेस्युर्मनोरथाः । ।
पुजाविधिं वदाम्यस्यनगुणा यच्छुतं द्विज ।
कदाचिद् ब्रह्मणो रोके गतोऽहं नारदेन च । ।
दृष्ट्वा विप्रगणैर्दं वैब्रह्मणं लोक पुजितं ।
प्रणम्य पुजयित्वा तं निशसदसभांतरे । ।
तत्रैको ब्राह्मणोभ्या गच्छुक्तदतेति ।
तपस्वीज्ञान संपन्नो महातेजाति धार्मिकः । ।

द्विजान् देवमणैर्नत्वा ब्रह्माणं प्रणिपत्य च ।
पृष्टोसौ विधिना विप्रो नत्वा प्रोवाच सादरं । ।
पुत्रार्थेहं समायातस्तत्त्वं देसि पितामह ।
श्रुत्वा विचार्य्य प्रोवाच ब्रह्मा श्रुत्वाय धर्मिणे । ।
न ते पुत्रेण संवंधोजन्मायुत शतैरपि ।
न ते पुत्रो भवेद् विद्वन् जन्मसाहश्रकेशु च । ।
यदैतद् ब्राह्मणा प्रोक्तो दुःखितो तीव्रविद्बलः ।
दुःखियों ब्राह्मणं दृष्ट्वादयार्दा भृगुरब्रवीत् । ।
त्वं गच्छ वांधवशुक्त गिरिं लक्ष्मण सेवितं ।
तस्य संसेवयो विप्र भवयेस्तेमनोरथाः । ।
केन प्रकारेण मुने सेवयहं रघुत्तमं ।
तद्वदस्य महाभाग श्रुत्वाभृगुरुवाच ह । ।
विष्ट्यानाभ्यंतराजातो वाधंवो वरुणाचलः ।
तत्र श्रीलक्ष्मणं विष्णुरुपिणं पुजयेत् सदा । ।
चैत्रमासे सितपक्षे वैशाखे वासितेतरे ।
नवम्यां राघवं देवं पुजयेत् सुसमाहितः । ।

सशक्तिकैरर्घवैर्देवैः पूजयेद्भक्ष्यकैः शुभैः ।
वरं संप्रार्थयेत् तत्र सर्वसिद्धिस्तदा भवेत् । ।
रामानुज समो नास्ति कृपालुर्दीनवल्लभः ।
लक्ष्मणाद्विपरो नास्ति दुर्लभप्रदशुक्लक । ।
पुत्रस्तेस्यान्न संदेहो शास्त्र कार्यविचारणा ।
न कालस्य न वैवस्वत कर्मणा गुणभावतः । ।
गतिर्नास्ति महाभाग लक्ष्मण स्मरणं यतः ।
सत्यं तत्र गुणं तत्र भाव्यं तत्र द्विजोत्तम । ।
सत्त्वं तत्र सुरवंतत्र फलं तत्र निरंतरं ।
यत्र यत्र महाराज लक्ष्मणं स्मरणं हि तत् । ।
लक्ष्मणस्य रणात् सिद्धिः सर्वदा हि पदे पदे । ।
सुधर्मा भृगुणा श्रुत्वा शुक्लो रामानुजार्चनं ।
चकार तत्र शुक्लो सौप्राप्तवान् पुत्रमुत्तमं । ।
पृथुम्नीवेति विख्यातो द्विजः शुक्लसुतो महान् ।
तस्यात् कुरु द्विजश्रेष्ठ वांधवाचल वासिनः । ।
लक्ष्मणस्य शुभांपूजां सत्यं तेस्यान् मनोरथं ।

श्रुत्व मुनिवरस्यसौवाक्यं द्विजवरशुभो । ।
महादेवि सुधर्मस्य प्राप्ता पुत्रामृतास्तु ये ।
निसृताग्निमुखाश्चाष्टौ सौमित्रैर्वरदानतः । ।
लब्धामृतसुताविप्रो लक्ष्मणस्य प्रभावतः ।
महाधनादिकं लब्ध्वा च् चांते रामपुरं व्रजेत् ।
इत्येतत् कथितं देवि महात्म्यं वांधवस्य च । ।
य शृणोति महापुण्यं सर्वपापैः प्रमुच्यते ।
धनार्थी धनमाप्नोति पुत्रार्थी पुत्रमाप्नुयात् । ।
कुरोगी मुच्यते रोगाद् राज्यं राज्यच्युतो नृपः ।
पापी पापात् प्रमुच्यंते श्रुत्वा महात्म्यमयुत्तमं । ।
इति श्री नारद पंचरात्रान्तर्गत शिवसंहितायाम् भुगोलवर्णने
शिव-पार्वती संवादे वांधवाचलमहात्म्ये
अष्टासीततमोऽध्यायः ।

पार्वत्युवाच:-

भवता वर्णितं सर्वमहात्म्यं परमाद्भुतं ।
श्रुतं नोतृप्ति मायावतिमनोमे देव सत्तम । ।

सौमित्रि पर्वतस्थस्य अन्यान्यपि शुभानि भो ।

चरितानि महादेव वदस्व करुणानिधे । ।

महादेव उवाच:-

शृणुदेवि कथां पुण्यां सर्वपाप प्रनाशिनी ।

यां श्रुत्वा सर्वपापेभ्यो मुक्तो भवति मानवः । ।

एकदा रामचंद्रस्तु अयोध्यायां सभांतरे ।

विप्रर्वधुमणैस्तत्रस्तत्र विवशे रघुत्तमः । ।

वशिष्टपोत्रो भगवान् शक्तिपुत्रः पराशरः ।

सर्वतीर्थटनंकतत्वात्घाजगाम सभांशुभे । ।

दृष्ट्वामुनितरं रामोगुरुपौत्रं प्रतापिनं ।

उत्थाप्यशुसुभाभिश्च पुजयामासधर्मभवितः । ।

सर्वोपचारैः संपुज्य नत्वास्तुत्यक्ततांजलिः ।

पपृच्छ भो मुनिश्रेष्ठ सर्वतीर्थाटनं त्वया । ।

कृतं दीर्घेन कारे विधियुक्तं समाहितः योनिचोत्तम क्षेत्राणि
तीर्थानि विविधानि च ।

नदीशरासिदृष्टानि तेषु यत्सर्व दर्शक । ।

पुण्यम् नोरमंदिव्यंद्वदस्वमुनीश्वर।

रामेरितं मुनिश्रेष्ठो विचिंत्योवाच सादरं राजन् सर्वाधिक
तीर्थानि दृष्टुं संति मनोरमः । ।

वांधवाचल संस्पर्शान् मनोमेति प्रसीदति ।

तत्र दुग्धाब्धिपदे वंशेषारूढं जगत्पतिं । ।

दृष्टुं तत्र स्थितो भूमिं सर्वांगिरिवनान्वितां ।

विलोकयाति मनोदृष्टं यातिशांति नृपोत्तम । ।

मुनीरितं ततच्छ्रुत्वा रामोवाक्यमुवाच ह ।

मुने कुत्रास्ति तीर्थं यत्पवित्रं पापनाशनं । ।

वांधवाद्रि स्थितो यत्र यत्र नारायणे हरिः ।

श्रुत्वा रामेरितं वाक्यं शक्तिपुत्रोऽब्रवीद् वचः । ।

पंचविंशद्योजनास्ते अयोध्यास्तु दक्षिणे वांधवाचल विख्यातो
यत्र नारायणः प्रभुः ।

दृष्टुं श्रीपर्वत श्रेष्ठं पुजयित्वा जनार्दनं । ।

पीत्वा वेत्रवती तोयं पुण्यात्मा यति विष्णुतां ।

तदंतरे महातेजा विश्वामित्रो ब्रवीद् वचः राजन् वांधवसंस्थायी
लक्ष्मणो विष्णुरुपधृक् । ।

त्वद्दर्शनाय संप्राप्तेस्तत्काराजतानुं प्रभो ।
त्वयात्यक्तो रघुश्रेष्ठ लक्ष्मणः शरयुजले । ।
अंतर्धाय तनुं रामस्वरूपं समागतः ।
क्षीरशायी महाविष्णुर्लक्ष्मणोयं तवानुजः । ।
त्वं संदर्शनार्थाय गौतमात् पर्वतं ययौ ।
तत्र स्थिते महाराज दर्शितासकलामही । ।
अत्युच्चोति महापुण्यो महापाप प्रणाशनः ।
त्वद् वाधवः शेषशायी त्वांध्यायंस्तत्र संस्थितः । ।
अयोध्यां शरयु राम त्वां त्वद् बधून्स्वमित्रकान् ।
पश्यन्नतिकवत् सर्वात्वन् मयास्स्यात् सदैव हि । ।
इति श्रुत्वा रघुश्रेष्ठो दुःखात्तोतीव वितृलः ।
विललापाति दुःखेन देवि रामो विमुर्छितः । ।
वोधयामास तं रामं विश्वामित्रो महामुनिः ।
तं दृष्टुं त्वरितो देवि वाहनैर्वाधवैर्द्विजैः । ।
अयोध्यावासिभिः स्सर्वेययौपर्वतसत्तमं ।
मार्गस्थानि च तीर्थानि नदीगिरि सरांसि च । ।

पश्यन् प्रासो रघुश्रेष्ठो वांधववरुणाचलं ।
तीर्थयात्रा विधिं तत्र कृत्वा तीर्थानि संस्पृशन् । ।
गिरिं प्रदक्षिणा कुर्यात् पुजयित्वा गिरिं शुभे ।
आरुरोह गिरिं सर्वैस्तत्र विष्णु सनातन । ।
शेषस्थं पुजयामास संस्तुत्यस्तुतिभिर्मुदा ।
विश्वामित्रेण सौमित्रितत्त्वातत्र मनोगतं । ।
तप्तचामीकराभासंवुकंठसु नासिकं ।
वक्तभ्रुवंवृषस्कधंसुहनुसस्मि तं मुखं । ।
आकर्णाक्षंगूठजत्रुं वृहद् वक्षस्थलं शुभं ।
लंबोदरं सुशिरसंसुकर्णकमलेक्षणं । ।
अतिछिन्नकटिन्नागकरोरुसुल लाटकं ।
सुस्निग्धकुचितं केशकाकपक्षधरं विभुं । ।
आजानुबाहुं सुगतिं सुकपोलमनोहरं ।
नीलाग्निग्धांवरं रक्तकंजौष्टंकमलाधरं । ।
रक्तकंजकरं रक्तपाद दिव्यांगुलि शुभं ।
सुकुंडलं महादिव्यंकरकैरंगुलीयकैः । ।

अगदाभ्याम् वै जयन्त्यामालयामेखलादिभिः ।

सौवर्णकंठिकाभिश्च शोभितो वनमारया । ।

सुपवीतंचसौष्णीषंसतणंसधनुष्करं ।

सशरंसुदतंशुद्धंसुनखंच मनोहरं । ।

गंभीरनाभिं दिव्यांगं पश्यन् रवेगितमग्रतः ।

मेघ गंभीरवचनं मस्तकांजलिकं विभुं । ।

ध्यायन् रामानुजं तत्र तन्मयोतीव विह्वलः ।

मुञ्चन्शुकलां देवि न पश्येत् स्वंपरं विभुः । ।

तन्मयो लक्ष्मणं पश्यन् लक्ष्मणोपि च तन्मयः ।

परिष्वज्यमुदायुक्तो विस्मृतर च तनोर्गतिः । ।

प्रवुद्ध लक्ष्मणो रामं सत्यसंधं प्रतापिनं ।

ज्ञात्वा चान्तर्दधे तत्र पुनर्विष्णुस्वरूपकः । ।

रामोपि लक्ष्मणं नैव पुनः पश्येद्यदा तथा त्रिमासं बांधवे
स्थित्वा भरतादिभिरन्वितः ।

यज्ञं चार तन्मूर्द्धि संतर्ह्यपितृदेवतान् । ।

ततो दृष्ट्वा महीं सर्वास्नात्वा वेत्रवती जले ।

शोणभद्रे पुनः स्नात्वा मार्कण्डेयं तथार्चयेत् । ।

अयोध्यां च पुनर्गत्वा ध्यायन् रामोगिरिं शुभं ।

महात्म्यं गिरिराजस्य वसतेर्लक्ष्मणस्य च । ।

वर्णयन् मुनिभिस्तत्र वर्णितुं मुदमावह ।

अथान्यदपि देवेशि शृणुष्वनावहित शुभे । ।

सौमित्रेदेवि माहात्म्यं सर्वलोकेषु विश्रुतं ।

देवि देवेश्वरोदेवचः

विचित्रं तत्र देवान् गौतमोवासम ब्रवीत् ।

देव गच्छत शीघ्रं हि गिरीं वांधवाचलं तत्र रामानुजो देवो
लक्ष्मणस्तंसमर्चयेत् । ।

पंचरत्नं मयादत्तं स्तोत्रो पटत तत्र वै ।

शीघ्रं मनोरथं सिद्धं सर्वैश्वर्यं सुरोत्तमाः । ।

शृणुष्वं कथपिष्यामि स्तोत्रो रामानुजस्य हि ।

यत् स्मृत्वा सर्वदुखेभ्यो मुक्तो भवति मानवाः । ।

गौतम उवाच

काकुत्स्थ करुणामूर्ते महाराजानुज प्रभो ।

ब्राहि ब्राहि महाभागशरणागत वत्सला । ।
भक्तप्रिय महाराज कुमारमित तेजसे ।
तुभ्यं नमोस्तु देवेश पुजिताय नमो नमः । ।
शत्रुघ्नाग्रज सौमित्रेशत्रुहंत्रे प्रतापिने ।
यशस्विने गुणज्ञाय नमस्तस्मै नमो नमः । ।
महाविष्णुस्वरूपाय महाविद्याविद्यायिने ।
जगत्प्राणाय देवेन्द्र पालकाय नमो नमः । ।
शरणाय नृपेन्द्राय रामप्राणप्रियाय च ।
दाशरथाय सौम्याय नमस्तुभ्यं रघुत्तम । ।
इति श्रीराघवेन्द्रस्य स्तोत्रं शंभोः श्रुतं मया । ।
तत्रेदं पठत स्तोत्रं बांधवैश्चरसत्तमाः ।
यथेष्टं सर्व सौभाग्यविजयं मंगलं शुभं । ।
भविष्यति न संदेहो वागच्छततत्र वै ।
जम्बुर्देवा बांधवेते सौमित्रिं पुज्य संस्तवैः । ।
स्तुतिं चकतु प्रसन्न स्तान्वरं द्वारा यथेप्सितं । ।
निसार्य च जलेरत्नं देवेभ्यो सौ समर्पयेत् ।

ततः प्रभृति देववास्तु गौतमोक्तस्तवेन च । ।

पुजयिंति रघुश्रेष्ठं वांधवाचल वासि वांये पश्यंति तथा देवं ते
सर्वेप्सितभागिनः ।

नारद उवाच:-

मुनेः श्रीमहेशस्य वाक्यं माहात्म्य संयुतं अद्भुतं चातुलं
श्रुत्वा मृदपाप शिवप्रिया ।

ये शृण्वंति पठतीदं माहात्म्यं वांधवस्य चतेत्रसर्वेप्सितं
प्राप्ययास्यंति परमां गतिं । ।

लक्ष्मणस्याचले सत्यपुर तोयं पठंति हि ।

वांधवाचल माहात्म्यं ते वै यांति हरेः पदं । ।

इति नारद पंचरात्रान्तर्गत शिवसंहितायाम् भुगोलवर्णने शिव-
पार्वती संवादे वांधवाचलमाहात्म्ये नवासीतितमोध्यायः । ।